

פרשת וארא

ה"הבה נתחכמה" של בני ישראל

בשבוע שעבר הסברנו את "התחכמותו" של פרעה. כיצד הצליח בצורה מתחכמת לחולל את המהפך בחיי היהודים במצרים, שכינהו במשרות הבכירות והפכו לעבדים נרדים בפרך.

השבוע ננסה להסביר מהו "הנשק הסודי" שיעזור לנו כנגד ההתחכמות של פרעה?

בתחילת הפרשה ה' מתגלה למשה ומבקש ממנו להעביר את מסר הגאולה לבני ישראל. "וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אליו מקוצר רוח ומעבודה קשה" (ו', ט')- העם לא מקשיב למשה ולרעיון הגאולה בשל העבודה הקשה, ואז הקב"ה אומר למשה שידבר אל פרעה שישלח את בני מצרים:

" וידבר ה' אל משה לאמור בא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל מארצו" (ו', י"א). למשה יש רק שאלה אחת פשוטה: " וידבר משה לפני ה' לאמור הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים" (ו', י"ב)? משה עונה לקב"ה אם בני ישראל, שרוצים להיגאל, לא שמעו אלי, איך ישמע אותי פרעה? מה בדיוק כאן הקל וחומר בטענתו של משה? בני"י לא שמעו למשה מקוצר רוח ומעבודה קשה, פרעה לא בדיוק סבל מקוצר רוח ומעבודה קשה ומדוע שלא יקשיב למשה?

תשובת ה' אינה מובנת: " וידבר ה' אל משה ואל אהרון ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים" (ו', י"ג). האם הפתרון כל כך פשוט? ללכת לפרעה ולהגיד לו שיש ציווי מ-ד' על שחרור בני"י, ואז בטח פרעה מאוד יתרגש... וישלח מיד את בני"י ויגמר הסיפור? מה בדיוק ציוה ד'? מה הקשר בין תשובתו של הקב"ה לטענתו של משה? במה שונה תשובתו של הקב"ה בפסוק י"ג מזו שבפסוק י"א? גם בפס' י"א הקב"ה אומר למשה שידבר לפרעה שישחרר את בני"י? מדוע הפניה בפסוק י"ג היא למשה ואל אהרון ולא רק למשה, הרי בפסוקים לפני כן יש פניה רק למשה?

מה הכוונה "ויצום אל בני"י ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני"י ממצרים"- אם הציווי הוא להוציא את בני ישראל מארץ מצרים, הציווי לפרעה מובן, אך מדוע הציווי גם לבני"י? האם גם בני ישראל משעבדים את אחיהם במצרים? מה כתוב כאן? אם מדובר ב-2 ציוויים שונים, מה הציווי לבני"י?

שאלה נוספת שמתבקשת: מיד לאחר תשובת ה', במקום שמשה ואהרון יכנסו וידברו עם פרעה כציווי ה', מופיעה רשימה שמית: " אלה ראשי בית אבותם בני ראובן בכור ישראל... אלה משפחת ראובן" אחרי זה משפחת שמעון, אחרי זה משפחת לוי לתולדותם ואז עוצרים כשמגיעים למשה ואהרון "הוא אהרון ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים" (ו', י"ג- כ"ו). לשם מה הפסקה זו? כמו כן, מבחינה דקדוקית היה צריך להיות כתוב הם אהרון ומשה איזה מין משפט זה הוא משה ואהרון? ובאמת בפסוק הבא כתוב: "הם המדברים אל פרעה מלך מצרים" אך בסוף הפסוק שוב כתוב "הוא אהרון ומשה" (ו', כ"ז). תופעה זו מופיעה בפסוק נוסף בפרשה: "ויעש (לשון יחיד) משה ואהרון כאשר ציוה ה' אותם כן עשו (לשון רבים)" (ז', ו'). מה קורה כאן זה כבר מחייב הבנה הרי ברור כי זה לא בטעות! שאלה נוספת היא מדוע בפירוט השבטים מסופר דווקא על ראובן שמעון ולוי? מדוע לא מוזכרים שאר השבטים? כדי להבין את הפרשה, צריך לקלוט נקודה מרכזית שתגלה לנו את "הנשק הסודי" שיעזור לנו כנגד ההתחכמות של פרעה. יש הבדל קטן בין תשובת ה' בפסוקים י"א-י"ג, בהם הפנייה היא למשה בלבד, לבין התשובה השנייה של ה' בפסוק י"ג, בה הפנייה היא אל אהרון ומשה. החידוש בתשובה זו הוא ששניהם יחד יוציאו את בני ישראל ממצרים. "סוד" ההתחכמות מול פרעה הוא האחוה בין האחים. אותה אחווה שהייתה חסרה בין אחי יוסף ושהביאה למכירתו ולגלות מצרים. כשמשה שואל את ה' איך יקשיב אליו פרעה, והרי בני ישראל לא שמעו אליו, ה' עונה לו שעד היום הוא לא הצליח לדבר עם בני ישראל, כיוון שניסה לדבר לבד. כדי להצליח לדבר עם פרעה, משה צריך ללכת יחד עם אהרון. מסר זה חוזר מספר פעמים בפסוקים. היכולת לדבר עם פרעה היא רק כאשר אהרון ומשה יהפכו להיות אחד: "הוא אהרון ומשה", "ויעש משה ואהרון כאשר ציוה ה' אותם". טכנית הרי אלו שתי פיות, מהותית זה פה

אחד! פרעה מבקש לשלוט כיוון שהוא החזק. כדי להוציא את עם ישראל ממצרים ומתפיסת הרודן, משה צריך לגלות לפרעה את השיטה ההפוכה מהשיטה המצרית. כשמשה ואהרן באים יחד לפרעה הם מגלים לפרעה תופעה שלא נמצאת בלקסיקון שלו. פעם ראשונה פרעה נחשף למציאות שבה שני אנשים קשורים יחד בלי שהאחד רודה בשני. כשהתורה מגיעה אל משה ואהרן ברשימת התולדות, היא מספרת בהרחבה על כל המשפחה עם כל ההבדלים בין אחד לשני ומגיעה לנקודה החשובה שלמרות כל ההבדלים, כאשר משה ואהרן נפגשו הם נעשו אחד " הוא אהרון ומשה". אם אנו יודעים למצוא את נקודת היחד, ניתן להשתחרר מתפיסת האדונים והעבדים. וזה סוד ההתחכמות מול פרעה. זה בדיוק מה שה' מלמד את משה ואהרון וזה גם הציווי אל בני ישראל ולפרעה שילמדו ויפנימו את "התופעה" הזו של משה ואהרון שבזכותה יוכלו להיגאל (לכן כתוב ויצום אל בני"י ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני"י ממצרים).

בתלמוד הירושלמי במסכת ר"ה מופיע רעיון נוסף שהציווי לבני"י הנו על מצוות שילוח עבדים. כלומר הציווי לבני"י ולפרעה הנו אותו ציווי על שילוח עבדים.

כך גם מסביר ה"משך חכמה" - שהיו קבוצות של "מיוחסין" בעם ישראל שהיו מקורבים לפרעה. פרעה התיר למיוחסין אלו להשתמש בעבדים מבני ישראל. אומנם לא מדובר על אותה רמת שיעבוד ששעבדו באחיהם אך עדיין לפי "המשך חכמה" היו מבני ישראל ששעבדו את אחיהם- וזה עכב את היציאה מארץ מצרים ולכן ציווה ד' גם על בני"י (ולא רק על פרעה) שיוציאו את בני"י מהשיעבוד. זה מסביר גם את השאלה של משה לקב"ה "הן בני"י לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה?"- כלומר אם בני"י עדיין משעבדים באחיהם ולא מקשיבים למשה, איך פרעה ישמע למשה? לפי המשך חכמה, 3 השבטים שמופיעים מיד אחרי ציווי זה: ראובן שמעון ולוי, הם 3 השבטים המיוחסין שקבלו "פטור" מעבודת הפרך ושעבדו באחיהם מישראל (ולכן רק הם מופיעים בקטע ההפסקה עם המשפחתולוגיה ולא שאר השבטים). יציאת ישראל ממצרים היא בראש ובראשונה **יציאת ישראל מישראל**-מצב בו יהודי אינו משעבד יותר באחיו היהודי, כשהדבר קורה יכולה להתרחש גם יציאת ישראל ממצרים.

"4 לשונות גאולה"

"והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם.. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים וידעתם כי אני ד' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים" (שמות ו, ו-ז). הלשון הפותחת היא "והוצאתי אתכם"- תמיד מדברים על יציאת מצרים, אך יציאת מצרים היא השלב המסכם והאחרון. בלשונות הגאולה ההוצאה היא לא ממצרים אלא "מתחת סבלות מצרים". הרבה לפני שמוציאים אותנו ממצרים מופיע השלב הראשון שבו מוציאים אותנו "מתחת סבלות מצרים". ("והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים"). מה המשמעות של לצאת מתחת סבלות מצרים? מדוע אחרי 4 לשונות הגאולה כתוב "וידעתם כי אני ד' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים" דווקא ולא אני ד' הגואל אתכם מעבודת הפרך? מדוע יש הדגשה על היציאה מתחת סבלות מצרים? הביטוי סבלות מצרים מופיע כאשר משה ואהרון באים לפרעה ואומרים לו שישלח את בני"י ואז הוא אומר להם: "למה משה ואהרון תפריעו את העם ממעשיו לכו לסבלותיכם" (ה',ד') - למה פרעה מתכוון כשאומר להם לכו לסבלותיכם? הפעם הראשונה שהביטוי מופיע זה כאשר משה גדל "ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" (ב', י"א). משה רבנו ראה רק דבר אחד לא את העבודה הקשה לא את המכות, ולא את הזרועה הנטויה אלא את "סבלותם". - מה הפירוש? השפת אמת מציע הצעה מאוד מעניינת. הסבל אינו העינוי הפיזי. העבודות היא התיאור של העינוי הפיזי. הסבל הוא כמו שמתארים חמור למשא כלומר חוץ מהמשקל והכאב לאט לאט נדבק בך משהו שהופך ליות חלק ממך. אדם יכול לעבוד עבודת פרך אך להוקיע את המצריות והרעיון שמייצגת ולמאוס בו, אך יכול אדם לאט לאט לסבול את זה, להתרגל ולקבל את המצריות והרעיון שמייצגת כחלק מהחיים. הטרגדיה היא שהתפיסה הזו נדבקות באדם שמתחיל "לסבול" את העיוות של השיטה המצרית ולקבל אותה כהנחה בסיסית שכך העולם בנוי. במקום להוקיע את השיטה מתחילים לסבול אותה ולהכיל אותה. וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים- הגאולה הראשונה היא לצאת מסבלות מצרים שלא נקבל ולא נכיל שיטה זו לעולם ושנוקיע ונסלוד ממנה.

מכות מצרים

בפרשת וארא אנו נפגשים עם שבע מתוך עשר המכות שאלוקים הנחית על מצרים.

מדוע הנחית אלוקים 10 מכות נוראות ובעוצמה כה אדירה שהחריבו את מצרים? לצורך גאולת ישראל

ממצרים, היתה מספיקה מכת הבכורות שהממה לחלוטין את מצרים, מדוע היה צריך את 9 המכות

שקדמו לה? מה תכליתן של 10 המכות?

מכות מצרים היו מכות מחנכות ולא מסע עונשין אלוקי. כל מכה נשאה בחובה מסר חינוכי חשוב. כל מכה באה לתקן עיוות מסוים בנפשו של המצרי, שאותו ננסה להסביר.

מצרים חטאה ב-3 חטאים: גירות, עבדות ועינוי.

תפיסתה המוטעית והגאוונית של מצרים לגבי מעמדו של הגר קבעה שאין לו זכויות כלל. מנקודה זו הדרך הייתה קצרה מאוד להשפלתו ולשעבודו של הגר. אי אפשר היה לתקן במילים או בהרצאות תפיסה מוטעית ומעוותת זו אצל המצרים, שראו עצמם כבני "הגזעים העליונים" ולכן היה להם את הזכות לשיטתם, לשעבד את "הנחותים" מהם. כדי לעקור את התפיסה המעוותת הזו שהיתה במצרים, היה צריך זעזוע עמוק. מכות מצרים תרמו את תרומתם לנושא.

בהגדה של פסח אנו קוראים ש' יהודה היה נותן במכות מצרים סימנים ומחלקם ל-3 קבוצות: דצ"ך, עד"ש, באח"ב (זה הצופן בראשי תיבות ל- 10 המכות: דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חושך, בכורות).

"צופן" זה של ר' יהודה הורכב כדי להפנות את תשומת לבנו למהות המכות ולסדר הפנימי שלהן אשר מורה על תכנית ההענשה האלוקית, שלא הייתה סתם שרשרת מכות שנבעה מהתפרצות זעם כדי לשחרר את עם ישראל ממצרים, אלא תוכנית שמטרתה הייתה לתקן את המעוות בתפיסה המצרית ולחנך מחדש את כל העולם לגבי היחס הנכון שאדם צריך לנהוג כלפי הזולת. אם ניטול את המכה הראשונה בכל קבוצה (דם מדצ"ך, ערוב מעד"ש, ברד מבאח"ב) ונציב אותן יחד, וכך גם נעשה למכות השניות בכל קבוצה וגם למכות השלישיות נקבל את החלוקה ל-3 הקבוצות הבאות:

א. דם, ערוב, ברד.

ב. צפרדע, דבר, ארבה

ג. כינים, שחין, חושך.

מכת בכורות ניצבת לבדה כמכה הסופית שגואלת את עם ישראל מהשעבוד.

הקבוצה ה-1 (דם, ערוב, ברד) באה לשחרר את המצרי מתפיסתו המוטעת כלפי הזר בארצו. גישתו נובעת מהרגשתו שהוא אדון הארץ, ללא עוררין ולכן יש לו את הזכות לקבוע מי ילך בארצו. את הביטחון העצמי שאב המצרי בעיקר מהשפע של הנילוס ש"שיחרר" את מצרים מהזדקקות לחסדי שמים ולגשם. באמצעות מכת ה**דם** ה' ערער את הביטחון של מצרים בנילוס, והראה שברצונו יכול להפוך את צור מחצבתם למעיין נרפש של דם, באם לא ישנו את תפיסתם הגאה.

במכת ה**ערוב** חיות הגיונגל הגיעו אל לב העיר. הגבול שאותו קבע אלוקים בין חיות הגיונגל לבני האדם היטשטש. גם זה כדי להעביר מסר ברור למצרים שלא יהיו בטוחים בביתם אם הם גוזלים את זכות הביטחון מן הגרים שבאו לחיות אצלם.

במכת ה**ברד** המצרים המופתעים גילו לתדהמתם שבאמירה מלמעלה כל תנאי הארץ משתנים. מזג האוויר הנוח במצרים יכול להפוך בקלות לסוער ובוגדני.

נסכם אם כן, הקבוצה הראשונה באה כנגד העיוות הראשון של מצרים ביחסה לגר, יחס שנבע מתחושת הביטחון של המצרים.

קבוצת מכות זו ערערה את תחושת הגאווה העצמית והביטחון המתנשא של מצרים.

הקבוצה ה-2 (צפרדע, דבר, ארבה) באה כנגד העיוות השני של מצרים- עבדות.
הצפרדע, החיה הנפחדת החומקת מכל אדם, מופיעה בעזות פנים בכל מגורי מצרים, מלמדת את המצרים שגם שרץ כה שפל לא ירא עוד מפניהם. אדם שאינו מסוגל להגן על עצמו מפני צפרדע קטנה, חייב לחשוב פעמיים על עובדת היותו "אדם עליון" המקנה לו זכויות יתר.
מכת ה**דבר** חיסלה את התשתית הכלכלית, את הסוסים (סמל עוצמת מצרים), את החמורים, והגמלים והבקר.
מכת ה**ארבה** השלימה את הפגיעה ברכוש.
הקבוצה השנייה פגעה בתשתית הכלכלית וערערה את מעמדם של המצרים ותדמיתם בעיני עצמם כ"גזע עליון".

הקבוצה ה-3 (כינים, שחין, חושך) באה כנגד העיוות השלישי של מצרים – עינוי.
הכינים השחין והחושך באו להעניק לגיבור המצרי המתעלל בחלשים ממנו את תחושת אי הנוחות והכאב – אולי ילמד מכך שגם לזולת יש תחושת כאב ויתחשב בכך.

נקודות מעניינות נוספות שכדאי לשים לב אליהן הן :
כל מכה ראשונה בכל קבוצה (דם מדציך, ערוב מעד"ש ברד מבא"חב), תפסה את פרעה לא בביתו הפרטי, אלא בחוץ בזמן נתון מראש.
כל מכה שניה בכל קבוצה (צפרדע, דבר, ארבה), תפסה את פרעה בבית שלו, ללא זמן נתון מראש, אך עם התרעה.

כל מכה שלישית בכל קבוצה (כינים, שחין, חושך), תפסה את פרעה בלי התרעה ובלי זמן. תהליך זה היה חלק מהמסר החינוכי שניסה הקב"ה ללמד את פרעה. בתחילה הקב"ה נתן את התחושה לפרעה שבבית שלו הוא מוגן ולכן פגע בפרעה רק בחוץ בזמן נתון. כשפרעה לא הבין את המסר ולא חזר בתשובה הקב"ה הגביל את חירותו של פרעה ופגע בו גם בביתו ללא זמן נתון. לבסוף הקב"ה פגע בפרעה בכל מקום ללא התרעה וללא זמן.

10 המכות פגעו בכל חלקי היקום מהנילוס הקדוש שהפך לדם, עד בכור פרעה ונפצו את כל כוחות הטבע (שפרעה היה חלק מהם), שהמצרים התמסרו אליהם כדי להציג לכולם שקיים כח עליון שמפעיל את הטבע כרצונו. כח עליון זה תובע שכל בני האדם יהיו שווים ושאיין לאף אדם זכות לשלוט על רעהו, כיוון שהאדם הנו ייצור בן חורין.

תרבות "הסוס ורוכבו" שכל כך אפיינה את מצרים, שבה כל רוכב היה הסוס של האדון שלו, התנפצה והתמוטטה כליל והונחו היסודות לחברה מתוקנת שערכי המוסר עומדים בה בראש סולם העדיפויות!

יהי רצון שנשכיל ונפנים את חשיבות ערכי המוסר ואת כבוד האדם וחירותו מפרשה זו.

שבת שלום וחודש טוב,